
Проф. др Владимир КРИВОКАПИЋ¹

Тероризам као облик криминалитета и мере супротстављања

Terrorism as a Form of Crime and Countermeasures

Сажетак

Савремени тероризам карактеришу: високи степен организованости, глобализам, професионализам, злоупотреба техничких достигнућа, велика финансијска моћ стечена прањем новца и манипулацијама новчаних завода у многим земљама. Пример такве организације је «Al Qaeda» и друге терористичке формације. Тероризам се не може схватити нити објаснити ван оквира укупног криминалног миљеа и целине друштвених и политичких односа, који оптерећују савремено друштво.

Тероризам, као најопаснији облик организованог криминалитета, садржи у себи све оне карактеристике које имају и други видови тајног криминалног удруживања, а који и немају политичку мотивацију као нпр. наркокриминал, корупција, прање новца. Штавоше, ови криминални облици се међусобно преплћу и сажимају, због чега и сам тероризам губи карактер искључиво политичке инкриминације, било да се ради о непосредним извршиоцима и њиховим намерама или о последицама.

С друге стране, тероризам као деструктиван начин решавања социјалних односа и политичких конфликта и поред крајње суровости и нехуманости, има своје присталице и подршку у делу политички екстремне популације, која насиље одобрава као начин решавања

---

¹ Редовни професор Полицијске академије у Београду, Шеф катедре за криминалистичке науке

друштвених и политичких проблема. Све ове околности усложњавају супростављање тероризму као најтежем злу савременог човечанства.

Аутор у раду разматра ова као и друга актуелна питања организованог криминалитета и тероризма, при чему посебан значај придаје мерама за њихово спречавање и сузбијање. Он инсистира на превенцији, откривањем и сузбијањем узрока тероризма и других видова организованог криминала као серсисходнијем и хуманијем начину супростављања. За овакво становиште аутор наводи и друге оправдане разлоге.

1. Организовани криминалитет и тероризам као његов облик

Све бројнија криминална испољавања, на која указују националне и светске статистике, потврђују да криминалитет нагло расте у свим земљама, како у онима које се налазе на путу изграђивања нових демократских односа, или су однедавно демократске, тако и у онима где демократски процеси нису ни почели, или су угушени. Демократске процесе у појединим земљама често прати примена насиља и терора, и ту криминалитет представља границу од демократског ка анархичном. То је случај са оним земљама у којима се демократија тек зачиње, па демократски процеси у овим земљама чине демократију у њима криминогеном, јер је чињеница да су многе од тих земаља угрожене унутрашњим поделама, сукобима, корупцијом и терором финансијске и војне елите. Аналитичари демократије процењују да 60% светских нација формално живи у демократским земљама, али да само 20% светског становништва ужива у стварним плодовима демократије.

Криминал данас показује успон, или у најбољем случају стагнацију, и у добро организованим државама са ефикасним и правно усклађеним функционисањем појединих служби и институција. Њиме су погођени како држава и њено уређење, тако и друштвени и приватни интереси грађана. Треба имати у виду да заштиту приватних интереса грађана све више преузимају њихове приватне полиције, које су, према неким проценама, бројније од државне полиције. Понегде су се чак показале успешнијим у односу на заштиту приватне имовине грађана.

Ове позитивне ефекте, међутим, прате и ризици од ангажовања криминалаца у приватним полицијским организацијама, од нестручног руковања оружјем до преузимања овлашћења која има државна полиција. Ова лица могу бити злоупотребљена у најразличитије сврхе, појединачно или групно у оквиру својих илегалних организација, па као извршиоци криминалних делатности велике друштвене опасности и ризика, њихов мотив, за разлику од наручиоца, је материјалне природе. У сваком случају, наведена искуства у другим земљама могу бити драгоцене и за наше прилике.

Осим великог обима, криминалитет данас карактерише висок степен организованости, како на унутрашњем тако и на међународном плану. По обиму он је у сталном увећању, а поседује следеће особине: пораст рецидивизма, професионализма и специјализације, злоупотреба техничких достигнућа и појава нових криминалних облика, тајност и разноврсност организовања и деловања, интернационализација, огромна финансијска средства и то са више независних финансијских система (нпр. *Al Caida*), ослабљена ефикасност органа откривања, чему знатно доприноси и пораст материјалних трошкова неопходних за сузбијање криминалитета. Супротно томе, капитал стечен криминалом, као и онај који служи за његову активизацију, енормно се увећава. Оно што је у свему томе далеко најопасније је то што су енормно висока финансијска средства у поседу организованог криминала једнако опасна као и сами криминални акти.

На конференцији о међународном криминалу, коју су од 21. до 23. новембра 1999. године организовале и одржале УН у Напуљу, изнесен је податак да организовани криминалитет данас у свету "обрће" око три хиљаде милијарди долара годишње. Промет само од хероина, кокаина и канабиса процењује се на 159 милијарди долара, од којих 142 милијарде у Европи и Северној Америци. Процена тајне имовине организованог криминала креће се око хиљаду милијарди долара, а обрт "опраног" новца у 2001. години износи 500 милијарди долара. Оно што је посебно изражено на међународном плану организованог криминала јесте чврста унутрашња организациона повезаност и финансијска фундираност која моћне криминалне организације чини веома функционалним. Може се очекивати да ће интензиван развој светских комуникација погодовати још чвршћем и

обухватнијем криминалном повезивању. Међународни криминал који је, по правилу, увек организован, данас карактеришу међународна трговина оружјем, дрогом, белим робљем и деловима људског тела, порно индустрија, "прање" новца, контрола власти по њеној вертикали, раширене уцене и зеленаштво, киднаповање и многобројна неразјашњена убиства, што је несумњиво уско повезано са појединим криминалним актима политичког карактера (тероризам, диверзија, шпијунажа, атентати) .

Данас је, међутим, сасвим извесно да је опасност од религијског насиља много већа него од насиља политички мотивисаног, какав је тероризам. Авио-напад на америчке градове од 11. септембра 2001. године на то указује. Истраживања показују да чланови појединих терористичких организација, каква је нпр. *Al Caida*, пролазе кроз веома темељне обуке које се односе не само на технику вршења појединих терористичких аката свим средствима (експлозив, експлозивне направе, мине, ракетне бомбе, хемијска средства, ватрено оружје) , већ и на прикупљање најразличитијих информација у циљу организовања за примену и остваривање терористичког циља. Они илегално предузимају и друге активности на које су у демократским системима овашћене искључиво полиције и које су под строгом контролом надлежних органа, најчешће парламента. Штавише, у оквиру своје обуке *Al Caida* предвиђа и едукацију у области исламског права и цихада.

Криминална подела света подразумева три ситуације чији су основни носиоци поједине криминалне организације у чијим међусобним односима постоје неписана правила претње по основу моћи, бројности чланова и организованости светског "прљавог" капитала којим располажу. То су односи: а) незаконитог пословања на својим подручјима и криминалним областима; б) борбе за престиж у освајању истих криминалних подручја, укључујући и међусобна помирења на различите начине, све до физичког ликвидирања; в) веома уске сарадње на обострану корист.

Најопаснија је свакако комбинација криминалног глобализма, односно повезивање криминалних организација из појединих земаља, чиме и криминалитет постаје глобални проблем који потребу и обавезу повезивања и чврстог организовања великог броја држава на антикриминалном плану чини неопходном. За то у великој мери даје повода

криминална империја *Al Caida*, која је својом транс-континенталном мрежном криминалном организацијом повезала тероризам и огромни финансијски капитал који је сам по себи криминалан, а у функцији не само тероризма него и других криминалних аката. Постоје и други примери повезивања. Распадом СССР ново створена руска мафија, инспирисана светским криминалом, а са циљем да прошири своје подручје деловања и ван државних граница настојала је да се домогне дроге, у чему јој је одмах изашла у сусрет италијанска мафија великим испорукама кокаина. У недостатку новца руска мафија је дрогу откупила одговарајућом количином оружја, ракетних бачача, уранијума. Оружје је коначно завршило у рукама терориста, односно оних који су имали новац да га откупе.

Иако наша земља не чини део светског криминалног подземља, треба предузети све да она то не постане. За сада нема предзнака да светски познате и утицајне криминалне организације (италијанска и руска "мафија", кинеске "тријаде", јапанске "јакузе" и др.) доприносе криминализацији нашег подручја, али се не може занемарити ни таква могућност, као ни чињеница да већ постоје неки облици организованог криминала (па и са елементом иностраности) , као ни реална опасност од светског криминалног миљеа, чији смо и ми део. Битан феномен криминала на међународном плану је управо његова експанзија. Макро и микро везе криминалног подземља много успешније функционишу него интеракција појединих држава против међународног подземља.

Зарада на дроги, за коју је још пре десет година постојала процена да износи 400 милијарди долара у светским размерама, и њена злоупотреба у постизању политичких, економских и војних циљева од стране криминалне елите у појединим латино-америчким и азијским земљама, указују на криминалну вишедимензионалност проблема дроге и, наравно, тероризма као њеног пратиоца. "Тамна бројка" криминалитета је несумњиво веома велика и у области ових кривичних дела. Стиче се утисак да је услед других облика криминалитета који су у порасту (убиства, разбојништва, уцене - "рекет") , ово веома опасно подручје криминалитета значајно запостављено, што је случај и са криминалитетом у привреди. Међутим, "тамна бројка" ове врсте криминалитета код нас несумњиво расте, и то из више разлога: уносна зарада трговањем дрогом; већа потрошња дроге нарочито

код припадника младе генерације, што је логична последица појачаних фрустрација услед актуелних догађаја; повећан обим ове врсте криминалитета у нашем криминалном окружењу. Рат на подручју Југославије, почетком деведесетих година, померио је “Балканску руту” на суседне земље и знатним делом кроз Косово и Албанију. Поједине криминалне групе из Албаније су почеле да преносе дрогу преко Јадрана у Италију, а сарадњом италијанске мафије и криминалних група са Косова почињу да се одвијају и други видови криминала: шверц људи и деце са Косова у Италију, шверц лекова из Италије на Балкан, као и шверц оружја из Италије којима се наоружавају терористичке групе на Косову.

Постојање “тамне бројке”, односно статистичко исказивање мањег броја кривичних дела од стварно извршених, и даље је присутно у области привредног криминалитета, а постоји опасност да током времена “тамна бројка” овлада у неким другим веома осетљивим подручјима, као што је, на пример, компјутерска информациона технологија. И поред значаја компјутерске технике за друштвени прогрес уопште, криминогеност информационе (компјутерске) технологије је несумњива. Компјутерска техника може бити злоупотребљена ради вршења појединих кривичних дела мотивисаних користољубљем, политичким мотивом (шпијунажа, тероризам и др.) и сл. У последње време овај систем може криминалцима користити за тајно договарање и на највећим даљинама са много мање изгледа да буде откривен него телефонским путем. Оно што у себи носи посебну друштвену опасност заснива се на реалној прогнози да ће “тамна бројка” криминалитета уз примену оружаног насиља и даље да расте, јер томе погодује велика количина илегалног поседовања оружја, односно могућности његове злоупотребе, упркос свим напорима државних органа да се ова количина оружја смањи, односно сведе у легалне оквире. Уосталом, и само илегално поседовање оружја и експлозива представља својеврсну “тамну бројку” криминалитета велике друштвене опасности и ризика.

Корупција као светски криминални проблем захвата данас не само богата него и сиромашна друштва. Корупција, такође, представља “тамну бројку” криминалитета чији су актери лица са високим материјалним, друштвеним, не ретко и политичким статусом. Интенција према којој спречавање и сузбијање ових кривичних дела није

“привилегија” и обавеза само државних органа већ и других субјеката, пре свега грађана, има посебан криминално-политички значај. Како у условима “тамне бројке” последице ових кривичних дела нису видљиве, ангажовање грађана на пријављивању сазнања о овим кривичним делима је од изузетног значаја. Оно може значајно допринети да се смањи број ових деликата, под условом активног ангажовања грађана који су у ситуацији да дођу до адекватних информација. Ангажовање грађана на овом плану нема само криминално-политички, већ и опште политички значај. У питању је интеракција различитих субјеката у којој поједине мере и радње полиције имају карактер и значај стручне активности, а поступање грађана и других субјеката самоиницијативно и самозаштитно ангажовање по питањима од изузетног друштвеног значаја, које они предузимају по основу својих демократских права и обавеза.

За сада, у знатној мери, овај латентни или скривени криминалитет, чије се последице најчешће осећају само посредно, па су утолико опасније, онемогућава органе унутрашњих послова да успешно делују не само у правцу сузбијања него и у примени превентивних мера. Суочавањем преко последица ових дела са узроцима, односно условима њиховог наступања или откривањем преткриминалних ситуација или стања, стварају се могућности органима унутрашњих послова и другим друштвеним субјектима за примену превентивних мера које ће утицати на остале латентне облике. Код ових кривичних дела, по правилу, њиховим откривањем постаје познат и извршилац. Није искључена ни веома уска веза тероризма са овом врстом криминалитета, посебно у ситуацијама када се ради о међународном тероризму, “прању” новца преко великих новчаних фондова или када су у питању мултинационалне компаније које немају само економску, већ и политичку моћ и политичке аспирације према власти.

Посебно забрињава нагли пораст криминалитета у бившим социјалистичким земљама које су у процесу трансформације друштвено-политичког система и својинских односа, а са којима је наша земља традиционално блиска. Пораст криминалитета са собом носи и повећан број кривичних дела против живота и тела, а спрега општег криминалитета са привредним, као и криминалитетом у вези са дрогом и корупцијом омогућили су развој и повезивање криминалних

група и вишеструко увећање профита. Ово повезивање организованог криминала у моћан и раширен систем резултирало је у појединим земљама корумпирањем управљачког слоја полицијских и правосудних органа, при чему је веома присутан стално растући тренд криминалитета, и то уз примену насиља. Оно што може деловати подстицајно на криминалне структуре и њихове модалитете у појединим земљама које пролазе кроз трансформацију, јесте тежња за стицањем профита који се "зарађује пребацивањем државних богатстава у приватне послове, кроз крађе и банкарске уговоре ширих размера, нелегалним операцијама са девизама и избегавањем пореза". Уз фалсификовање новца и кријумчарење у знатном повећању су и кривична дела у вези са дрогом, шверц оружја и сл.

Чињеница је да криминалитет који садржи елементе насиља стално прогредира. Највећи пораст показује имовински криминалитет и поједини облици политичког криминалитета, какав је и тероризам. Ова кривична дела попримају све нехуманији и друштвено опаснији карактер, па се не ретко манифестују кроз оружане пљачке банака, отмице, уцене, као и преко разних видова пословног криминалитета који се заснива на крупним преварама и корупцији и који се сједињује са политичким мотивима. Све су учесталија кривична дела која предузимају добро организоване групе на територији више држава и то у виду кријумчарења оружја, дрога, цигарета, скупих аутомобила и др. Многобројна су и кривична дела тероризма, диверзија и сличних дела велике друштвене опасности.

Криминалитет данас у друштву карактерише насиље чији је опсег од ничим мотивисаног одузимања живота до модуса за противзаконито остваривање имовинских, политичких и других интереса. Пратеће појаве насиља су такво кршење закона које доводи до повреде правног система и губљења, односно озбиљног угрожавања традиционалног система вредности. У поплави криминалитета чији је *modus operandi* насиље, примена оружја достигла је врхунац, а проценат убистава последњих година се повећао, при чему се природно увећао и број неоткривених извршилаца, што несумњиво указује на организованост и професионализацију извршилаца. С тим у вези намеће се питање прети ли опасност да оружани гангстеризам измакне ефикасној контроли полиције и кривичног правосуђа на општем плану,

као и другим органима задуженим за спровођење закона. Ескалација криминалног насиља опомиње на опрезност, што поједини случајеви несумњиво и потврђују. Учестало коришћење ватреног оружја и експлозивних направа у међукриминалном "истеривању правде" не представља само криминалистички, односно безбедносни проблем, него и социјално-економски, па и политички. Остаје, међутим, нејасно у којој мери је у знатном броју ових нерасветљених кривичних дела присутан и тероризам.

Крајња нехуманост и суровост су битне карактеристике ових кривичних дела. Подметање експлозивних направа и несразмерно великих количина експлозива (најчешће у угоститељским објектима, испод путничких возила и уопште на урбаном простору, с циљем убиства обично једног, али са последицом убиства неограниченог броја лица) , убиства полицајаца, лишење живота већег броја лица приликом провалних крађа у становима, гангстерски напади на објекте и слични криминални акти, сведоче о недостатку најминималнијих обзира хуманости, при чему је последица обично несразмерна поводу, а повод веома често остаје скривен, што отежава расветљавање кривичног дела и откривање извршиоца. Оно што је посебно проблематично јесте да су попришта најтежих криминалних обрачуна постала урбана подручја на којима се увек налази и велики број недужних људи као потенцијалних жртава. При томе је посебно опасна поменута злоупотреба експлозива и експлозивних направа.

Експлозив и експлозивне направе, доспели углавном са ратишта, где су употребљавани као искључиво војно средство са посебним режимом коришћења, постају ван ратног подручја "аргумент" криминалног подземља. Тешко је претпоставити да су убиства извршена њиме случајно испровоцирана активност повратника са ратишта. Пре би се могло рећи да је, у претежном броју случајева, реч о смишљеним, добро организованим и професионалним убиствима, на најнехуманији начин, која су последица раније нерашчишћених односа у организованом криминалном подземљу. Сам начин извршења ових кривичних дела недвосмислено показује да се више не може аргументовано тврдити да код нас нема добро организованих, стручно, материјално и технички опремљених криминалних група које савремена технолошка достигнућа злоупотребљавају у криминалне сврхе

(активирање експлозива даљинским упаљачем и сл.) вођени сигурном руком стручњака. Најсуровији пример таквих међународних терористичких аката су обрушавања авиона самоубица на америчке градове.

Насиље није, по правилу, само себи циљ, већ служи за постизање других циљева. Оно није средство за остваривање криминалних циљева само у неким иностраним земљама, већ одавно не заобилази ни наше подручје. Може се поставити и питање у којој мери прети реална опасност да се близина организованог криминалног подземља пренесе и на наше подручје. Треба имати у виду чињеницу да такве могућности постоје уколико је земља оптерећена тешкоћама које ометају основне функције државе, као што су: правна, економска, безбедносна и сличне. Дугогодишња близина ратних подручја, као и изолованост земље протеклих година, узроковале су такве тешкоће.

Насиље као средство сврсисходно само себи, углавном у последње време, постоји и у криминалном понашању малолетних извршилаца најтежих кривичних дела. Посебна друштвена опасност лежи у значајној криминализацији малолетничке популације, која се састоји не само у примени насиља, и то оног најопаснијег (оружаног) , већ и у ризику од криминалног рецидива у дужем периоду. Ово будући да њихов криминални стаж може да траје веома дуго (и до 50 година) уколико друштво не предузме превентивне мере према овој популацији, односно малолетничкој делинквенцији. Стопа од 22, 5% кривичних дела малолетника у односу на укупну стопу криминалитета упозорава на сву друштвену опасност ове врсте криминалитета. С обзиром да њихово насиље најчешће и нема унапред одређен рационалан мотив, они могу послужити као извршиоци најтежих злочина, па и терористичких аката, а да наручиоци остану ван непосредног поступања.

Треба имати у виду да се један број лица склоних криминалу, наших држављана, вратио из земаља Западне Европе на подручје бивше Југославије. Нереално је очекивати да су припадници "европског подземља" у читавом овом периоду били "беспослени" или да ће то бити убудуће. Општа ситуација у земљи и у окружењу претила је најавом организованог криминала у СР Југославији. Пораст кривичних дела уз примену насиља и концентрација

финансијске моћи у рукама релативно малог броја лица чија је имовина стечена погодностима лаког богаћења у условима ратног окружења и ембарга (а што је указало на неке слабости правног, економског и политичког система), опомињало је на опасност да је крајњи тренутак да се држава и друштво организују на адекватан начин у супротстављању криминалитету.

Чињеница да поједини облици организованог криминалитета могу бити везани за утицајне појединце створила је претпоставку да организовани криминалитет мора бити у спрези са државом. То ствара представу да је организовани криминалитет увек везан за државу, што је у основи погрешно и што може имати одређени криминогени значај и то из следећег разлога: ствара се претпоставка о немогућности супротстављања криминалитету у коме је држава саучесник, а саучесништво државе подразумева колективну (објективну), а не субјективну одговорност, што је са аспекта кривичног права и криминалне политике неприхватљиво и нецелисходно. На тај начин практично отуђује оштрица супротстављања организованом криминалитету, што је са криминално-политичког аспекта нерационално.²

У савременим условима, када криминалитет и даље постаје друштвено опасан и латентан, полиција мора много више него раније да му иде у сусрет, да га открива у припреми, да конспиративним продором у криминалне средине дође до сазнања о тајном криминалном повезивању и планирању кривичних дела. Полиција као најпозванија мора да осваја ово, често широко, неприступачно и опасно подручје, без обзира на то да ли су у питању појединци или структуре које су носиоци финансијске, економске, па и политичке моћи. Организовано криминалу може да се супротстави једино мобилнија, ефикаснија, боље обучена и боље информисана полиција. Конспиративан рад полиције може да изгледа супротан демократским принципима и надзорима савременог друштва, међутим, не ретко он је једини ефикасан када је реч о савременим облицима криминалног организовања и деловања. Наравно, у процесу демократског развоја подршка јавности и међународног фактора су неопходни, без чије помоћи је тешко замислити успешно програмирање и реализовање превенције.

---

² Детаљније, Кривокапић В., Превенција криминалитета, ПА, Београд, 2002.

Према мишљењу Реклеса (Walter Reckless) организовани криминалитет је чврста и структурисана форма криминалног понашања са сасвим одређеном пословном организацијом, чија се структура изражава у синдикатима и осталим хијерархијски организованим облицима криминалног света.

Бечер (O. Voettcher) наглашава да се “организовани криминалитет одликује уређеним заједничким деловањем више лица (која теже да оно буде тајно) , с циљем да се остваре директно или индиректно профити или, пак, утицај у области јавног живота”. Комитет конфедералних министара унутрашњих послова Немачке истиче да се под организованим криминалитетом не подразумева само мафија или слично организовано друштво, него и “свесно и вољно заједничко деловање више лица ради вршења кривичних дела, често уз коришћење модерних инфраструктура, с циљем да се што брже остваре високи финансијски добици”.³

Основни проблем ове врсте криминалитета, чија је “тамна бројка” несумњиво велика, јесте и у непостојању његове јединствене дефиниције. С обзиром на то да појам “организовани криминалитет” има различите конотације (правне, политичке, социјално-економске) , не постоји јединствен став о његовим обележјима. Сматрамо да ћемо најмање погрешити ако организовани криминалитет схватамо сходно његовом правном значењу као облик саучесништва, па га овде и узимамо искључиво у том непотпуном значењу⁴. Везати ову врсту криминалитета искључиво за остваривање профита или за везу са државом скоро да нема никаквог основа. Пракса демантује овакве ставове с обзиром на то да су најтежи облици организованог криминалитета мотивисани политичким разлозима (нпр. , терористички акти сепаратиста на Косову) . Мотиви, наравно, могу бити и верски, посебно када су у питању секте и њихова деструктивна делатност која је резултат тајног организовања, а исход су најтежа кривична дела, па

---

³ Бошковић М. , Криминолошки лексикон, Матица српска, Нови Сад, 1999, стр. 233.

⁴ Непостојање јединствене дефиниције, међутим, у знатној мери онемогућава његово успешно сузбијање на унутрашњем и међународном плану.

чак и тероризам. Догађаји од 11. септембра 2001. године (авио-тероризам на америчке градове) то потврђују.

Према томе, без основа су поставке према којима је организовани криминалитет у сваком случају у интеракцији или дослуху са државом. Пребацивање одговорности у случају организованог криминалитета на државу неосновано је колико је неосновано и инсистирање на колективној кривичној одговорности. Ако је у питању спрега криминалаца и појединаца из државног апарата реч је, ипак, о учешћу појединаца, што, када је у питању одговорност, упућује на саучесништво са свим елементима појединачне субјективне одговорности. Механичко везивање организованог криминалитета за учешће државе скреће проблем на терен колективне, односно објективне одговорности неприхватљиве у кривичном праву.

Организовани криминалитет у области општег права најчешће се испољава у облику саучесништва и организовања криминалних удружења ради трговине дрогом, оружјем, муницијом, возилима, деловима људског тела и белим робљем, прављењем и растурањем фалсификованог новца, корупцијом. Политички мотив, као што је истакнуто, није искључен у криминалном организовању, при чему у то не мора бити укључена држава, већ је он не ретко против ње уперен (нпр. , криминално организовање сепаратиста на Косову) .

Опасност експонирања ове врсте криминалитета не ретко иде од једноставног повезивања појединаца на криминалној основи, преко шире повезаности са појединим наднационалним и мултинационалним компанијама и институцијама, до могуће спреге са утицајним појединцима. Да ли ће један облик прећи у други релативно је питање, али ниво и облик организованости зависе од циља и мотива који одређују повезивање у криминалну организацију.

Не може се говорити о некој експанзији организованог криминалитета до сада непознатој. Организовани криминалитет и његова експанзија нарочито су били изражени тридесетих година у Америци у виду "белог оковратника". Према томе, пре су у питању његови савремени, него потпуно нови облици. Криминалитет се, на пример, у ратним и непосредно у паравојним условима

знатно увећава, чему погодују разни фактори. У рату се производња преоријентише на ратне потребе, што условљава несташицу робе широке производње, а несташица сама по себи доноси шпекулацију и шверц. Долази до значајне покретљивости становништва напуштањем домова и избеглиштвом, а у таквим условима многе радње измичу легалном понашању, при чему неповољни животни услови наводе појединца или групе на делинквенцију. С обзиром на то да легалне државне институције функционишу отежано, криминалци често остају недоступни државним органима. То стимулише криминалце и криминалне групе да са мање ризика врше одређена кривична дела. Неefикасно супротстављање криминалцима одражава се на повећање кривичних дела насиља, разбојништва, ратних злочина, силовања и сл. Насиље се у тим деликтима манифестује као злостављање, колективно застрашивање, присилно расељавање, nanoшење патњи и повреда телесног интегритета. Често се ова кривична дела врше под "паролом" политичког деликта (случај криминалних аката терориста на Косову).

Савремене негативне пратеће појаве велике друштвене опасности су верске секте, затим скинхедси и сличне организације⁵.

Треба имати у виду да је полиција најпозванији орган који и објективно може, у свакој ситуацији, да се ангажује на предузимању одговарајућих мера за сузбијање криминалитета, тј. откривање кривичних дела, као и прикупљање података и чињеница ради доказивања кривичног дела и кривице извршиоца. Овоме доприноси и могућност сарадње и координације појединих органа унутрашњих послова по вертикалној и хоризонталној основи, мобилност службе, велики људски и технички потенцијали, стручна обученост кадрова, као и предузимање појединих

⁵ Скинхедси потичу из расистичког покрета који је настао у Британији шездесетих година овог века у четвртима градова са сиромашним и необразованим становништвом. Чланови ове организације, у добу од 15 до 22 године, пропагирају идеје нацистичке идеологије, а програмски су оријентисани као покрет против Пакистанаца за чисту белу расу. Њихов имиџ је у складу са програмом: обријана глава, кожне чизме, спидфајер јакне и војничке панталоне. Веома су агресивни, насилни и без милости нападају оне чија кожа није бела.

мера и радњи ослобођених процесне форме. Зато, без обзира на све остале изворе који доприносе почетним сазнањима о кривичним делима, органи унутрашњих послова морају да обезбеде та сазнања, а затим, ако је потребно, да с тим циљем мобилишу и друге субјекте да се, у границама и делокругу својих основних функција и могућности, ангажују на овом значајном задатку. Ови органи ће наравно моћи да се активније укључе у ширу превентивну акцију под условом потпунијег развоја демократских, социјалних и политичких односа, којима ће се убудуће избећи сличне ратне, односно конфликтне ситуације.

Наравно да будућа активност државних органа треба да буде допуњена ангажовањем грађана и појединих њихових опција, односно субјеката који се јављају као значајни носиоци превентивних делатности, тј. оних делатности које су биле у искључивом домену државних органа. Државни органи, међутим, и даље ће морати да професионално дограђују и унапређују своју функцију због објективних потреба супротстављања криминалитету на унутрашњем и међународном плану, нарочито када су у питању тајно и организовано криминално деловање, тероризам као насиље и облик политичког деликта, поједини организовани професионални облици криминалитета којима се угрожавају, односно повређују лична, друштвена и материјална добра, људски животи и сл.

Међу најтежим облицима криминалитета, који у пуној мери сједињују активност полиције и других државних органа и друштвених субјеката, је управо тероризам који је данас стално растући и веома опасни феномен у међународним размерама и на унутрашњем плану, како по тежини последица и броју извршених аката, тако и по броју жртава и уништених материјалних добара, односно броја криминалаца који се укључују у ту активност са мотивацијом која није увек политичка. С обзиром да тероризам као криминални акт, по својој нехуманости и веома тешким последицама које проузрокује, превазилази бројне друге криминалне акте, посебно и због тога јер погађа један број и сасвим недужних грађана, постоји потреба за још чвршћим повезивањем полиције и других државних органа са грађанима и другим субјектима друштва на његовом сузбијању и спречавању. Ово поготово с обзиром на могућност даљег вршења терористичких аката.

Европски савет је у својој резолуцији 98/с 408/01 од 21. 12. 1998. године предвидео низ мера у циљу спречавања организованог криминала, уз инсистирање за остваривање опште стратегије за борбу против њега. Резолуција инсистира на сарадњи, односно координацији рада националних безбедносних служби целе друштвене заједнице у супротстављању организованом криминалу. Аутори декларације се залажу за стварање културне свести и климе на националном нивоу, о потреби борбе против криминалитета, борбе против незапослености и сиромаштва, за интегрисање маргинализованих друштвених група, за успешно укључивање у друштво појединаца који се враћају са издржавања казне затвора и сл. У резолуцији се истиче да је за превенцију организованог криминала неопходно спречавати појаву ширења црног тржишта, а нарочито илегалног тржишта наркотика. У циљу спречавања корупције аутори резолуције се залажу за онемогућавање противно-правних уговора појединаца и државних служби по финансијским пословима велике вредности, а затим и у погледу финансирања политичких партија.

Аутори резолуције полазе од става да је, у циљу превенције организованог криминала, нужно развити адекватну информацијску и едукативну мрежу која ће омогућити упознавање најшире јавности са резултатима истраживања, везано за изворе, природу и последице даљег ширења организованог криминала. У овом акту посебно се инсистира на сарадњи између појединих безбедносних служби појединих држава, нарочито у погледу узајамног информисања о новим облицима и методама супротстављања организованом криминалу. Сарадња би требала да се одвија и са оним државама које нису чланице Европског савета, а нарочито са онима које су тражиле улазак у чланство. Истиче се, такође, као корисна, и сарадња са свим осталим релевантним међународним организацијама. Иако се у овој резолуцији изричито не наводи тероризам, његово присуство је могуће скоро у свим односима у којима се појављује и организовани криминалитет.

Међутим, тероризам није и једини криминални облик који захтева максимално заједничко ангажовање свих субјеката. Супротстављање тероризму само као изолованом криминалном проблему тешко ће довести до резултата. У питању су и неке друге делатности чије откривање захтева

интегрални приступ и које се веома тешко уочавају, без обзира што су као криминалне делатности прецизно дефинисане. Појавни облици таквих кривичних дела су веома разноврсни, као и бројни методи којима се служе њихови актери, тако да се тешко могу и препознати. Међу овим делатностима на првом месту је већ поменута корупција која се врши у бројним варијантама, на различите начине и методе, било као веома конспиративна, било као легална и најчешће легендирана другим дозвољеним активностима.

Тероризам као међународни проблем стално је у жижи међународног интересовања не само у кругу полицијских, правосудних и других државних органа, већ се о њему често воде политичке и научне расправе. Међународна заједница већ одавно улаже значајне напоре како да се изнађу и утврде правила поступања у циљу спречавања и сузбијања тероризма. У складу са овим стремљењима усвојен је на међународном плану већи број резолуција и закључака. У овим актима се од држава захтева да не организују, подстичу и охрабрују поједине терористичке активности против других држава, да их не подржавају или учествују у терористичким актима.⁶

У оквиру Интерпола постоји спремност за предузимање превентивних активности у односу на тероризам, без обзира на правила која намеће члан 3 статута Интерпола. Федерални секретаријат има овлашћења (Резолуција 7/1984) да прикупља информације како о непосредном ширењу терористичких аката, тако и шире информације о терористичким организацијама, њиховој тактици и стратешким циљевима, о повезаности са другим организацијама, па чак и са државама или представницима власти.⁷

Проширивање компетенције Интерпола на превенцију терористичких аката, у делу који има политичке и идејне импликације, има своје формално оправдање у међународним актима којима се коригује забрана из члана 3 Статута Интерпола. У правно-формалном смислу став Интерпола произлази из Резолуције 7/1984, која даје за

⁶ Бабовић Б. , Полиција у светском поретку, Београд, 1997, стр. 214.

⁷ Ibid. , стр. 223-224.

право националној полицији да када је могуће спречити неку терористичку акцију није обавезна примена политичке клаузуле. С обзиром на стравичне последице које терористи својим актима могу изазвати, сви други разлози (политички, идејни, правни) су мање значајни. То међутим, изискује и питање у којој мери централни национални бирои могу да предузимају радње политичког садржаја, с обзиром да су у саставу јавне безбедности и с обзиром на забрану из члана 3 статута Интерпола.

Још на 55. заседању Генералне скупштине Интерпола од 6. до 13. октобра 1986. године усвојен је став којим се наглашава да је суверено право сваке земље да самостално одлучује "да ли ће и на који начин користити линију Интерпола у борби против тероризма". На заседању Генералне скупштине 1986. године у Београду усвојен је "Водич за борбу против међународног тероризма". "Водич" је, пре свега, инсистирао на благовременој размени свих информација и сазнања којима располажу поједине полиције, а које упућују на могуће терористичке акте, односно на предузимању појединих радњи са циљем супротстављања терористичким актима уопште, а посебно у области цивилног ваздухопловства и саобраћаја. Значајну пажњу заслужују напори организације на модернизацији регионалних националних бироа и стварању услова за ефикаснију сарадњу нових чланица Интерпола.

Полицијске активности у оквиру Међународне организације криминалистичких полиција односе се и на формирање посебних антитерористичких група. На пример, радна група *Треви-Европол* (тероризам, радикализам, екстремизам, насиље) представља форму за полицијску кооперацију у земљама чланицама Европске заједнице. Формирана је још 1976. године, а одлука о формирању Европола донета је на састанку министара Европске заједнице у Мастрихту 1991. године. Европол представља посебну полицијску јединицу за чланице Европске заједнице, а његов развој одвија се у две фазе: 1) Европол као централно тело за размену информација између надлежних органа у земљама чланицама и 2) Европол као тело са извршним полицијским функцијама. Европол као централно тело има за циљ да олакшава размену и координацију информација о криминалној делатности и да појачава способност и спремност држава чланица ЕЕЗ у вези са свим облицима криминала са међународним елементом, било да потиче из

Европе или изван ње. Јединица за дроге у саставу Европола функционише као систем у оквиру којег су садржани национални подаци из свих земаља чланица.

На основу Резолуције усвојене на заседању Генералне скупштине Интерпола у Бангкоку 1988. године, Генерални секретаријат је формирао специјализовану групу задужену за борбу против организованог криминалитета.

МОКП-Интерпол као координациони центар за борбу против међународног криминалитета интервенише, на захтев полицијских служби и судских органа држава чланица, у превенцији и репресији: убистава, отмица, узимања таоца, трговине људима, криминалних аката почињених против безбедности у ваздуху, прекршаја у вези са оружјем и експлозивима, кривичних дела почињених против имовине (крађе, илегалне трговине уметничким предметима, илегалне трговине животињским врстама којима прети ишчезнуће) , кривичних дела економске и финансијске делатности (фалсификовање новца, други фалсификати и преиначења, разне преваре везане за коришћење информатике и сл.) , илегалне трговине дрогама и других деликата у вези са овим (производња, транспорт и дистрибуција дрога, прање новца и др.) .

То даље изискује и шире питање надлежности обавештајних послова од стране јавне и државне безбедности, и у којој мери постојећа ситуација може да буде преседан. Очигледно да потреба превенције тероризма у оквиру Интерпола намеће и код нас по овом питању веома уску координацију и сарадњу ресора јавне и државне безбедности као неопходну и веома корисну. Сасвим је извесно да су опасност и страх од тероризма његову превенцију ставили испред формалних забрана које су, у овом случају, мање оправдане од саме превенције. Неопходност превентивне сарадње између појединих држава садржана је у ставовима поменуте конвенције која се односи на: узимање талаца (став 4) , спречавање аката против међународно заштићених лица (став 4) , сузбијање аката против појединих цивилних ваздухоплова (члан 12) , сузбијање отмице ваздухоплова (члан 10) .

Без обзира на то што је сарадња, коју међусобно остварују полицијске организације у оквиру Интерпола, веома обимна и плодносна, она је и недовољна да би у потпуности

испунила постојеће захтеве спречавања и сузбијања тероризма на међународном плану. Због тога наша земља настоји да успостави сарадњу и са органима безбедности земаља које нису чланице ове организације. Мада таква сарадња наилази на тешкоће, како политичке тако и процедуралне природе, и мада је мањег обима, она је значајна не само са оперативног, већ и са политичког становишта.

Без обзира на сарадњу организовану посредством Интерпола, опасност коју са собом носе поједини од ових облика криминалитета, првенствено тероризам, чине и саму сарадњу много интензивнијом и динамичнијом него што је предвиђају правила Интерпола. Овде су у питању, првенствено, они видови сарадње који се одвијају упоредо са полицијском сарадњом, као, на пример, поједини договори на нивоу влада, министара иностраних послова итд. Стално растућа опасност од појединих видова криминалитета захтева и друге облике сарадње, без обзира на то што је реч о већ устаљеној сарадњи преко Интерпола. Сарадња у овом домену нарочито је неопходна са неким европским земљама, будући да су наведени облици криминалитета у тим земљама најизраженији.

Може се очекивати да ће и убудуће сарадња и развијање односа, као и улога наше земље на међународном плану, бити успешна са одговарајућим органима наведених земаља, а тиме и реализација конкретних облика сарадње у области спречавања и сузбијања криминалитета.

2. Полицијске мере супротстављања

Супротно тенденцији превентивног поступања полиције, данас је у свету све присутније организовање полицијских јединица за интервенцију у ванредним ситуацијама и у односу на опасност која прети од извршења кривичних дела тероризма и сличних дела насиља. У питању су интервенције за које је неопходна посебна обученост и спремност полицијских јединица приликом вршења одређених полицијских задатака.

За супротстављање терористима и њиховим акцијама, на пример снајперистима или "талачким ситуацијама" (узимање талаца) неопходне су добро обучене, специјално опремљене и наоружане јединице чији је задатак да ефектним акцијама,

репресивно, енергично, вешто и са што мање ризика у односу на људске животе и материјална добра обаве предвиђене радње. У питању су потребе сузбијања терористичких аката, затим разрешења "талачких ситуација", криминогених ситуација које се понекад претварају у крајње деструктивно, нехумано, рушилачко понашање од стране криминалних група које такве ситуације користе за своје злочиначке циљеве.

Треба имати у виду чињеницу да су криминалци, односно лица склона насиљу спремна да на веома бруталан и нехуман начин нападну не само полицију, већ и грађане, из обести или када им се случајно нађу на путу. Питање сразмере између репресивности од стране полиције и агресивности од стране криминалаца у наведеном смислу је веома деликатно, при чему је ипак најважније сачувати људске животе и материјална добра, док залагање за "етичке вредности" понекад нема рационално и хумано оправдање.

Према неким истраживањима број посебних интервенција полиције од 1980. до 1995. године порастао је скоро десетоструко. За последњих десет година тенденција оснивања посебних полицијских јединица за специјалне интервенције нарочито је порасла у САД-у, тако да је, на пример, у 1995. години 89% полицијских служби имало ове јединице у местима са 50 000 и више становника.⁸ С обзиром на то да број и популарност таквих полицијских јединица расте, све више се поставља питање да ли је експонирање офанзивне, односно репресивне моћи на овај начин контраективно и да ли је супротно заједничком деловању полиције и јавности. Поставља се полемично питање да ли се може очекивати успех на овом плану ако полиција користи јединице, налик на паравојне, за надзор те исте јавности.

Чињеница је, међутим, да превентивни напори полиције, тамо и где су постојали, нису дали веће резултате, о чему сведочи пораст криминалитета у светским размерама. Према томе, организовање полиције, због све нехуманијег и агресивнијег криминалног испољавања, за сада је неминовност, али томе треба дати разумну меру сходно конкретним потребама заштите друштва и очувања његових

⁸ Kraska P. V. , Gaines L. K. , Tactical Operations Units, A National Study of the Police Chief, 3/1999, p. 14-28.

демократских права у складу са уставним и законским решењима. У питању је примена репресивних мера од стране полиције у превентивном циљу управо ради спречавања најтежих кривичних дела. У овоме, наравно, треба наћи адекватну сразмеру између циља који треба остварити и средстава која се користе. Није спорно да се до истог циља може доћи и другим превентивним средствима под условом њиховог успешног организовања и примене.

Уместо закључка

С правом можемо да закључимо да је данас тероризам међународни проблем број један који угрожава и мале и моћне државе. Сигурно је и то да иоле успешно супротстављање тероризму захтева, између осталог, и пре свега, његову много прецизнију одређеност и дефинисаност (друштвену, политичку, законску), него што је то сада случај. И ту проблеми, чини ми се, нису мали.

Различитост или непостојање стратешких и општеприхваћених мерила на међународном плану о појави какав је тероризам доприноси његовој пуној ескалацији. Полазимо од тога да је тероризам облик организованог криминала, и то његов најнехуманији део. Те према томе, сви они приговори који се могу упутити на рачун слабости супротстављању организованом криминалитету, односе се и на тероризам.

Данас је сасвим извесно да не постоји општеприхваћени став ни о суштини организованог криминала, или су ти ставови неадекватни, па и контроверзни. Ако пођемо од тога да организовани криминалитет данас захвата скоро сва криминална подручја у којима се дела врше умишљајно, као што су: тероризам, корупција, наркоделикти, ратни злочини, кривична дела припадника секти, дела скинхедса са расним мотивом и др., тешко да можемо да му припишемо везу са државом и профитом као обавезним мотивом.

С обзиром да организовани криминалитет, као и тероризам, има различите конотације (социјалне, економске, политичке, правне), везивање ових аспеката само за државу и за профит, скоро да је без основа. Инсистирање на обавезној вези организованог криминалитета са државом је оправдано колико и инсистирање на колективној и објективној одговорности, коју кривично право не прихвата. Ако је у

питању спрега криминалца и појединца из државног апарата, онда се ту ради о саучесништву и свим елементима појединачне и субјективне кривичне одговорности, што, за разлику од осталих схватања, има упориште у закону. Везивање организованог криминала за државу отупљује оштрицу и одлучност у обрачуна са терористима и чини их привилегованим. Зато и нема оправдања везати организовани криминалитет за државу, јер то отежава његово супротстављање.

Пракса такође потврђује да најсуровији облици организованог криминала немају у основи економски мотив, већ политички, а може чак бити и секташки, верски, религијски фанатизам и слично, тако да је то од профита као мотива веома далеко. Код тероризма профит значи није циљ, он је чешће средство за остваривање циља. То потврђују огромна материјална средства чији су извори криминални, а којима располаже савремени тероризам. Ово истичем због тога што се профит неретко узима као основни мотив организованог криминалитета у целини.

Треба поћи од чињенице да је тероризам међународни деликт који би требао да обавезује међународну заједницу, односно њене субјекте. Међутим, иако не постоји општеприхваћена дефиниција тероризма на међународном плану, то пружа могућност испољавања најразличитијих политичких аспирација и веома је погодан разлог за остваривање политичких циљева применом насиља.

Тероризам продубљује друштвене, па и политичке конфликте, јер се, наравно, насиљем не могу решити конфликти и неспоразуми. Тероризам ствара тероризам и војне интервенције и одмазде са великим бројем жртава. Тероризам дели свет на оне против којих су акти уперени, са једне стране, и на оне који те акте предузимају или их подржавају, са друге. Како тероризам увек подржава један значајан део човечанства, његове кривично-правне дефиниције у националним законима, скоро да немају никаквог значаја.

Могуће мере против тероризма

- Треба одбацити етикете и типове појединих врста тероризма, као на пример: "оправдани", "праведни", "револуционарни", "контрареволуционарни". Ради се о

најтежем и једном од најнехуманијих злочина коме треба придати, пре свега, кривично-правни значај.

- Увек када се ради решавања политичких размирица или остваривања политичких циљева примењује и насиље, потребно је са подручја политике ући у подручје кривичног права.
- Треба упражњавати акт екстрадиције и акт изручења, односно недозвољавања азила у случају тероризма.
- Треба забранити обучавање терориста земљама које пружају уточиште или врше обуку терориста.
- Треба тежити остваривању услова за супротстављање тероризму путем мера социјалне превенције, социјалне, економске, криминалне политике, културе, информисања, образовања и сл.
- Задатак науке, осим утврђивања феноменолошких карактеристика, је и утврђивање узрочности тероризма, планирање и програмирање превенције на међународном и националном плану.
- Средства информисања не смеју да преносе захтеве терориста, као ни неовлашћено планове органа безбедности.
- Преузимање одговорности за терористичке акте својеврсна је промоција и политичка пропаганда терориста.
- Неопходно је стварање специјализованих формација за рано откривање терористичких организација и њихових планова.
- Нужно је дефинисање и кодификација тероризма без политичке пристрасности.
- Треба отклањати теоријске дилеме у разликовању тероризма од гериле, ослободилачких ратова и сл.
- Изучавању тероризма треба приступити интердисциплинарно са аспекта бројних наука.
- Улога криминалистике је изузетно важна и она се односи на:
  - благовремено и ефикасно откривање терористичких жаришта, зачетака, организација, акција, аката и актера тероризма;
  - откривање материјалних токова за финансирање терористичких организација који су увек криминални.
- Потребно је постићи унификацију политике и кривично-правне стратегије против тероризма на локалном, унутрашњем и међународном подручју.

- Створити информативно-обавештајну мрежу на строго конспиративној основи.
- Остварити координацију и интеракцију полицијских мера са мерама других органа.
- Извршити корекцију политичке клаузуле из члана 3. статута Интерпола, јер «Водич за борбу против тероризма» по резолуцији УН из 1986. године није довољан. Овај акт даје за право појединим државама да се саме опредељују шта јесте, а шта није тероризам, што може имати криминогени значај, односно значити стимулацију тероризма.

Дуго времена у нашем друштву категорички се инсистирало на томе да немамо организовани криминалитет. Да би се супротставили једној појави треба установити, пре свега, да она постоји, наравно ако постоји. А организовани криминалитет постоји, а са њим и могућност тероризма.

И на крају. Супротстављање тероризму, које пледира да буде ефикасно и успешно, може да доведе у питање заштиту људских права. Заштита људских права је, међутим, илузорна и бесмислена, уколико она иде на штету чувања људских живота и њихових материјалних добара којима прети опасност од тероризма. Наћи праведну и хуману сразмеру између ова два процеса није ни мало лако, поготово ако се у циљу заштите људских права посеже за тероризмом.

Abstract

Modern terrorism is characterized by high level of organization, globalism, professionalism, misuse of technical developments, great financial power acquired by means of money laundering and manipulations of financial institutions in many countries. The examples of such organizations are Al Qaeda and other terrorist groups. Terrorism cannot be conceived or explained out of the whole crime milieu and regardless the whole social and political relations that represent a burden for modern society.

Terrorism as the most dangerous form of organized crime contains all characteristics of other secret crime associations which are not politically motivated as drug-associated crime, corruption, money laundering. Moreover, these forms of crime are overlapped and contracted and because of that terrorism itself loses a character of exclusively political incrimination, whether it

is matter of direct perpetrators and their goals or the consequences.

On the other hand, in addition to its extreme cruelty and inhumanity terrorism as a destructive way to manage social relations and political conflicts finds its adherents and support within a part of extreme political population who approves violence as a way to solve social and political problems. All these circumstances influence fight against terrorism as the most dangerous evil of modern humanity.

The author deals in this paper with these and other actual questions concerning organized crime and terrorism, attaching particular importance to measures to prevent and stamp them out. He insists on preventing, detecting and stamping out causes of terrorism and other forms of organized crime as a more appropriate and human way to fight against terrorism. In favour of this attitude the author states also other justified reasons.